

Voor u gelezen | 2019

www.kenniscentrumbegrijpendlezen.nl

De rol van schrijven, teksten en de leraar in het leesonderwijs

Samenvattingen van actueel internationaal
wetenschappelijk onderzoek

Bruijne, de, M., & Hoeven, van der, J. (2019). Rolwisselend lezen in het vmbo kansrijk maar veeleisend voor de docent. In J. van der Hoeven (Ed.), *Voor u gelezen in 2019. De rol van schrijven, teksten en de leraar in het leesonderwijs. Samenvattingen van actueel internationaal wetenschappelijk onderzoek* (pp. 29-33). Rotterdam: Kenniscentrum Begrijpend Lezen

Rolwisselend lezen in het vmbo kansrijk maar veeleisend voor de docent

Mirjam de Bruijne en José van der Hoeven

Voor u gelezen:

Okkinga, M., Van Steensel, R. Van Gelderen, A. & Slegers, P.J.C. (2018). Effects of reciprocal teaching on reading comprehension of low achieving adolescents. The importance of specific teacher skills. *Journal of Research in Reading*, 41(1), 20–41.

Rolwisselend lezen, waarbij de sturing van het leerproces (van instructie naar samenwerkend leren) geleidelijk wordt overgedragen aan de leerling, is internationaal een beproefde didactiek voor het verhogen van leesvaardigheid. De vraag die hier wordt beantwoord is in hoeverre het effect van de didactiek, in dit geval bij vmbo b/k-leerlingen, afhankelijk is van adequaat leraarhandelen. Het onderzoek werd uitgevoerd op Nederlandse vmbo-scholen met gebruikmaking van Nieuwsbegrip. Vmbo-leraren werden in rolwisselend lezen getraind en in hun lessen geobserveerd. Daarbij bleek dat rolwisselend lezen bijdroeg aan de leesvaardigheid van vmbo-leerlingen, echter alleen bij hoge kwaliteit van de instructie.

Veel vo-leerlingen en zwakke lezers in het bijzonder worstelen met tekstbegrip. Een goede didactiek is daarbij onontbeerlijk. Rolwisselend lezen (reciprocal teaching) is een bewezen effectieve aanpak die halverwege de jaren tachtig werd ontwikkeld (Palincsar

en Brown, 1984). De aanpak omvat eigenlijk de samenhangende toepassing van meerdere instructieprincipes:

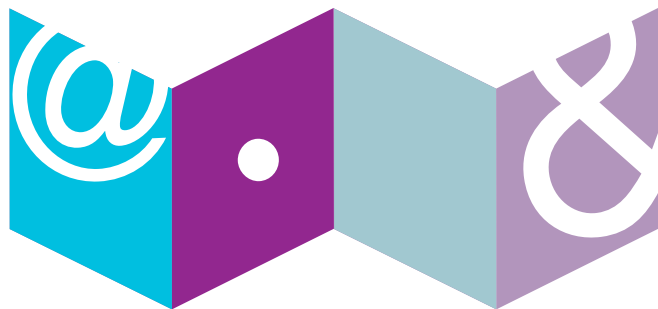
1) Leesstrategie-instructie. Te denken valt aan voorspellen, vragen stellen, onduidelijkheden ophelderen en samenvatten;

- 2) Modeling. De leraar past hardopdenkend de leesstrategieën toe, vervolgt met begeleid lezen met graduele overdracht aan de leerling. Dat betekent dat de leraar leerlingen ondersteuning biedt die past bij hun ontwikkelingsniveau (*scaffolding*) en die geleidelijk afneemt, waardoor leerlingen steeds zelfstandiger worden in hun taakuitvoering (*fading*). In de praktijk ziet dat er als volgt uit: de docent doet de toepassing van leesstrategieën eerst zelf hardopdenkend voor en nodigt vervolgens de leerlingen uit en helpt om dit ook te doen. Na verloop van tijd nemen leerlingen de rol van de leraar over, waarbij de leraar feedback geeft en aanvult en geleidelijk steeds meer naar de achtergrond treedt;
- 3) Samenwerkend leren. teksten worden gelezen en besproken in kleine groepjes leerlingen, waarbij de groepsleden elkaar helpen om de leesstrategieën toe te passen en de tekst goed te begrijpen.

Deze didactiek is ontwikkeld voor toepassing in kleine groepen. In de oorspronkelijke opzet, en (dus) ook in veel effectonderzoek, werd rolwisselend lezen toegepast bij groep-

jes leerlingen buiten de les. Dat is een andere setting dan samenwerkend lezen in een klas van 15-30 leerlingen, waarbij meerdere groepjes gevormd en tegelijk aan de slag zullen zijn. Deze groepjes kunnen bovendien niet allemaal tegelijk begeleid worden door de docent. In dit onderzoek werd de aanpak in een gehele klas geïmplementeerd. Verder werden de instructieprincipes in eerder onderzoek naar rolwisselend lezen meestal verzorgd door een onderzoeker in plaats van door de eigen docent. Voor het onderzoeksresultaat maakt dat uit. Het is bekend dat interventies uitgevoerd door onderzoekers vaak sterkere resultaten laten zien.

Dit onderzoek richtte zich op de vraag in hoeverre de methodiek van rolwisselend lezen toepasbaar is in reguliere vmbo-klassen in de beroepsgerichte en kadergerichte leerweg en bij gebruik in die klassen ook leidt tot verhoging van begrijpend leesvaardigheid. Daarnaast werd onderzocht of de kwaliteit van de implementatie van de didactiek door de docent invloed heeft op tekstbegrip van vmbo-leerlingen.

Opzet van het onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd op tien scholen met een afdeling vmbo basis-kader, verspreid over Nederland, die Nieuwsbegrip niet gebruikten. Op elke school namen twee brugklassen deel, met hun eigen docent Nederlands, als één experimentele en een controlegroep.

De docenten uit de experimentele groep kregen in drie sessies een training in de instructieprincipes: leesstrategie-instructie (voorspellen, samenvatten, vragen stellen, ophelderen, interpretatie van tekstverbanden), modeling en samenwerkend leren. Daarna werd in de experimentele groepen gedurende 7 maanden wekelijks één leesles gegeven. In de andere klassen (controlegroepen) gaven de docenten les volgens hun gebruikelijke programma. Tijdens de uitvoering van de leeslessen werden de docenten 3 keer gecoacht.

Bij de leesinterventie is gebruikgemaakt van de lesmaterialen van Nieuwsbegrip¹. Dit is een bestaande methode, die goed aansluit bij de didactische uitgangspunten van rolwisselend lezen met lesmateriaal rond informatieve teksten en gericht op het aanleren van vijf leesstrategieën.

Resultaten

Er bleek geen algemeen effect van de klassikale aanpak op de leerlingresultaten voor begrijpend lezen te zijn: aan het eind van het schooljaar waren de leerlingen in de experimentele klassen gemiddeld niet meer vooruitgegaan in begrijpend leesvaardigheid dan de leerlingen in de controleklassen.

Vervolgens werd ingezoomd op het leraarhandelen in de twee groepen. Daarbij draaide het vooral om de vraag in hoeverre rolwisselend lezen in de experimentele klassen was geïmplementeerd, ofwel in hoeverre het de docenten in die klassen gelukt was om de drie didactische principes toe te passen. Het bleek dat in de experimentele groepen meer strategie-instructie werd gegeven en meer in groepjes werd gewerkt. Echter, modellen werd slechts beperkt ingezet. Er bleken grote verschillen tussen docenten. Sommige docenten pasten de principes heel goed toe, terwijl andere docenten dat minder goed deden. Ook het modellen door leerlingen bleek niet vanzelfsprekend.

Tot slot hebben de onderzoekers nog bekeken wat de afzonderlijke invloed was van de verschillende didactische principes op de leerlingresultaten voor begrijpend lezen. Uit die analyses bleek dat alleen strategie-instructie een duidelijk (moderend) effect

¹Voor meer informatie over deze methode, zie: www.nieuwsbegrip.nl

had; in de experimentele klassen leidde een hoge kwaliteit leesstrategie-instructie tot hogere leesresultaten.

Concluderend: De implementatie van een effectieve didactiek zoals rolwisselend lezen leidt niet automatisch tot succes. Met name modeling van leesstrategieën door leerlingen bleek een uitdaging. Na een jaar bleek de algehele didactiek niet te leiden tot hogere leesprestaties. Ondanks sterke aandacht voor training en coaching bleek de implementatie van de leesdidactiek verre van optimaal. Er werd echter wel een

effect gevonden voor één instructieprincipe: leesstrategie-instructie. Bij leesstrategie-instructie van hoge kwaliteit gingen de leesprestaties omhoog.

Als verklaring geven de onderzoekers dat modeling en groepswork onbekende en ongebruikelijke aanpakken bij leesonderwijs in het vmbo zijn, die nieuwe docentvaardigheden vereisen, zoals aanpassing van te geven feedback aan het niveau van de leerling en technieken om de motivatie voor samenwerking (zonder supervisie) tussen leerlingen te verhogen.

Implicaties voor de onderwijspraktijk

Dit artikel laat goed zien dat de toepassing van nieuwe didactische inzichten en methodes door docenten geen sinecure is. Hoe meer de aanpak afwijkt van de gangbare praktijk en vaardigheid van een docent, hoe lastiger het is. Het invoeren van een didactische vernieuwing zal over het algemeen dan ook meer tijd kosten dan gedacht, en docenten zullen behoefte hebben aan meer training, begeleiding en wellicht ook praktische hulpmiddelen en achtergrondkennis.

Uitgebreide training is nodig voor het succesvol uitvoeren van rolwisselend lezen. Rolwisselend lezen bestaat uit een combinatie van didactische principes of technieken die allemaal een bepaalde functie hebben en op een samenhangende manier toegepast moeten worden. Maar ook het goed toepassen en vaardig worden in een 'losstaande' techniek als modeling (heden ten dage toch een redelijk bekende en veel gepropageerde instructietechniek) blijkt lastig en kost veel oefening. Zowel docenten als schooldirecties moeten zich dit realiseren en voldoende tijd, ruimte en middelen uittrekken voor dit soort didactische interventies.

Daarnaast hebben leraren handvatten nodig om leerlingen succesvol te laten samenwerken. Effectieve toepassing van rolwisselend leren bij begrijpend lezen in reguliere (vmbo-)klassen, vraagt bijvoorbeeld om aandacht voor het managen van het samenwerkingsproces in de groepjes. De onderzoekers pleiten voor de ontwikkeling van concrete hulpmiddelen en tips om docenten te ondersteunen in de begeleiding van leesgroepjes, bij de begeleiding van leesstrategiegebruik en bij het overdragen van de sturing van de leerprocessen. Met name klassenmanagement en het simuleren van de motivatie om samen te leren zijn een aandachtspunt.

Ten slotte blijkt dat bij de implementatie van een didactische aanpak kwaliteit van de instructie een factor van belang is. Als een effectief gebleken didactische aanpak in de onderwijspraktijk zou worden geïmplementeerd, is op basis van dit onderzoek de verwachting dat de mate van succes zal worden ingegeven door de kwaliteit van de instructie. Dat dit niet eenvoudig is, blijkt eveneens uit dit onderzoek.

De docent is de cruciale speler. Wat heeft hij nodig om een didactiek succesvol uit te voeren? Hierover is nog onvoldoende bekend. Training en/of coaching kan hierbij zeker een rol spelen om het gat te dichten en de kwaliteit van de implementaties te verhogen. Voor het aspect van verankering van kennis in de vorm van de introductie van effectieve didactiek in de onderwijspraktijk is dus veel meer aandacht nodig.

Bronnen

Palincsar, A.S. & Brown, A. (1984). Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities. *Cognition and Instruction*, 1 (2), 117-175. DOI: 10.1207/s1532690xci0102_1.

